

Н.В. УШЕНКО, к.е.н., доцент,
Бердянський університет менеджменту і бізнесу

МОЖЛИВОСТІ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЗАСАДАХ ТЕОРІЇ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

У сучасних умовах господарювання урядовці та вчені все частіше говорять про забезпечення конкурентоспроможності економіки – як кінцеву мету пріоритетних заходів економічного розвитку країни. Стратегією економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції» офіційно визначено реалізацію державної політики, спрямованої на запровадження інноваційної моделі структурної перебудови та зростання економіки, становлення України як конкурентоспроможної високотехнологічної держави [10, с.44].

Серед трактувань категорії «конкурентоспроможність» найбільш поширеним є розуміння в якості здатності країни чи фірми розробляти та виготовляти товари і послуги або вищої якості, або за цінами, значно нижчими порівняно з конкурентами [5, с.72]. Цей підхід розвинуто експертами Світового економічного форуму та визначається ними як реальна і потенційна можливість фірм в існуючих для них умовах проектувати, виготовляти та збувати товари, які за ціновими і якісними характеристиками більш привабливі для споживачів, ніж товари конкурентів [6, с.406].

Ці трактовки вказують на взаємозалежність конкурентоспроможності національної економіки від положення її товаровиробників на світовому ринку. Але існують і інші підходи, що дозволяють розглядати конкурентоспроможність в якості передумови та інструменту економічного розвитку країни [11, 12]. У економічній енциклопедії конкурентоспроможність країни визначається як «здатність економіки однієї держави конкурувати з економіками інших держав за рівнем ефективного використання національних ресурсів, підвищення продуктивності народного господарства й забезпечення на цій основі високого та постійно зростаючого рівня життя населення» [2, с. 814]. Саме цю соціально-

економічну сутність забезпечення конкурентоспроможності національної економіки відзначав і М.Портер, вважаючи, що «головна мета держави – забезпечити власним громадянам достатньо високий та зростаючий рівень життя. Спроможність держави зробити це залежить не від якогось аморфного терміна «конкурентоспроможність», а від того, наскільки продуктивно використовуються національні ресурси – праця та капітал» [9, с.35].

Невирішена загальна частина проблеми полягає в тому, що при визначенні чинників забезпечення конкурентоспроможності національної економіки більшістю авторів не визначаються пріоритети в визначенні соціально-економічного розвитку країни.

Мета статті, таким чином, полягає у визначенні можливостей підвищення конкурентоспроможності національної економіки через підвищення конкурентоспроможності людського капіталу країни.

Світовий економічний форум щорічно проводить дослідження рейтингу конкурентоспроможності. Зокрема, у 2006 році він проаналізував стан 125 економік світу, серед яких Україна зайняла 78 місце. Це дослідження базується на критеріях, серед яких виділено такі секції: 1) агреговані показники економіки країни, 2) макроекономічне середовище, 3) технології: інновації та проникнення у виробництво, 4) людський фактор: освіта, охорона здоров'я та трудові відносини, 5) загальна інфраструктура, 6) суспільні інститути, 7) внутрішня конкуренція та кластерний розвиток, 8) стратегії та операції на рівні компаній, 9) навколишнє середовище. Звичайно, що показники всіх перелічених секцій впливають на величину глобального індексу конкурентоспроможності. Засновник та виконавчий голова СЕФ Клаус Шваб відзначає, що індекс конкурентоспроможності

© Н.В. Ушенко, 2007

дасть можливість пояснити причини успішності країн щодо зростання рівня доходів [3].

До детермінант конкурентоспроможності глобальної економіки Г.Осовська, О.Осовський відносять міцність внутрішньої економіки, інтегрування у світову економіку, фінанси, науково-технічний прогрес, кадри, інфраструктура бізнесу, менеджмент, уряд [7, с.710]. Б. Кваснюк, С. Кіреєв віддають пріоритет спроможності постійно розвивати та виробляти інновації: опанування економікою знань, впровадження інноваційної моделі розвитку національного господарства, системи генерації та передачі знань і інформації, розвиток освіти, охорони здоров'я, навколишнього середовища – всіх ресурсів, спрямованих на піднесення людського фактора як провідної умови конкурентоспроможності національної економіки [4, с.15]. Я. Жаліло, Я. Базилук, Я. Белінська визначають шість чинників конкурентоспроможності національної економіки [4, с.40-45]. Серед них:

1. Ефективна координація та співпраця між транснаціональними корпораціями та країнами, в яких здійснюється їхня діяльність;

2. Орієнтація державної політики на консолідацію суб'єктів економічних відносин у межах країни;

3. Моніторинг та визначення урядом критичної межі, за якої збільшення прибутковості окремих суб'єктів всередині країни починає погіршувати умови роботи інших;

4 Відстеження з боку урядів та передбачення загроз, які виникають внаслідок підвищення відкритості економіко-правового середовища;

5. Посилення уваги до механізмів інноваційно-промислової політики, покликаних забезпечувати конкурентоспроможність у стратегічній перспективі;

6. Поширення політики сприяння розвитку «людського капіталу».

Голова ради конкурентоспроможності України Ю. Полунєєв звертає увагу на те, що «Україна має надзвичайний за силою та потенціалом «людський капітал», який може стати надійною основою конкурентоспроможності. Цей капітал необхідно модернізувати, використовувати та примножувати» [8, с.4].

ти» [8, с.4].

М.Портер виділяє чотири основні стадії розвитку конкурентоспроможності національних економік, що відповідають особливостям взаємодії факторів виробництва в окремі періоди часу: конкуренція на основі факторів виробництва, інвестицій, інновацій, багатства [9, с.202]. Зважаючи на обмеженість виробничих ресурсів, слід констатувати наявність потенціалу у знань, інноваційних ідей, умінь та навичок, що виступають основою третього типу конкуренції та являються базовими категоріями концепції людського капіталу. Особливість та цінність людського капіталу передусім полягає у тому, що він не тільки не вичерпується, а й має потенціал до постійного зростання при належних умовах.

Для надання кількісної характеристики людського розвитку у світовій практиці застосовують індекс людського розвитку (ІЛР), що розроблений в межах програми розвитку ООН. Він базується на наступних показниках:

1) рівень очікуваної тривалості життя при народженні дає змогу скласти уявлення про загальний стан здоров'я населення країни, умови життя, рівень розвитку системи охорони здоров'я. Показник тривалості майбутнього життя характеризує кількість років, яку може прожити немовля, якщо впродовж його життя рівень смертності буде таким самим, що й на момент його народження;

2) рівень освіти поєднує два показники: рівень писемності серед дорослого населення та сукупну частку учнів у системі початкової, середньої та вищої освіти відносно населення, яке за віком може навчатися у таких закладах. Показник писемності обчислюють щодо населення віком від 15 років і старше, він передбачає вміння читати та писати нескладні тексти;

3) рівень життя (реальний ВВП на душу населення) дає уявлення про життєвий рівень та добробут населення країни.

Узагальнений ІЛР – це середнє арифметичне індексу тривалості життя, індексу освіти та скоригованого індексу доходів. Теоретично він може мати максимальне значення в 1,000, а мінімальне – в 0,000.

Рівень ІЛР < 0,5 свідчить, що країна перебуває на межі бідності, а відповідно наближення до одиниці – це високий рівень розвитку. Фактично всі країни розташовуються по ньому в убуючому порядку, і найбільшу увагу привертає їх місце в індексі, а не його абсолютне значення. Хоча, звичайно, важливіші абсолютні значення. Адже якщо країна 25-е або 35-е місце, а абсолютне значення її індексу лише на 3-5% менше, ніж у першої по рейтингу, то загальні показники людського розвитку в

них практично однакові.

У радянські часи Україна по ІЛР належала до країн з високим рівнем розвитку. На даний момент позиція України серед країн світу по ІЛР невисока, внаслідок чого Україна перейшла до групи країн із середнім рівнем розвитку. Протягом 1992-1995рр. Україна постійно втрачала свої позиції і дійшла від 45 місця до 102, а з 1997р. поступово почала нарощувати позиції (рис. 1).

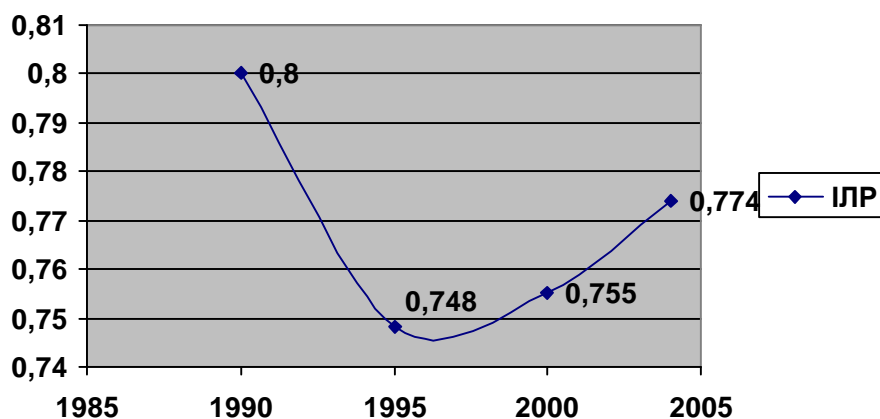

Рис. 1. Тенденції індексу розвитку людського потенціалу України у 1990-2004рр. [1, с.284]

Найбільш вагомою причиною погіршення стану людського розвитку України виступає низький показник реального ВВП на душу населення – 6394 дол. США (середньосвітовий показник становить 8833 дол. США) (табл. 1).

У „Звіті про розвиток людини за 2006 рік” [1, с.284] грамотність дорослого населення України визначено на рівні 99,4% (таблиця 1). Порівняння середньосвітового показника охоплення навчанням населення (67,3%) і відповідного показника по Україні (85%) вказує на його суттєве перевищення у нашій країні. Але у світлі цілей Тисячоліття, визначених на Самміті ООН, зокрема цілі „Навчання протягом всього трудового життя” та у порівнянні з показниками охоплення навчанням у розвинених країнах (на рівні 89%) цей показник не можна вважати достатнім.

Також зниження індексу людського розвитку пов'язано з компонентом тривалості життя: у 2002 році показник предста-

влений цифрою 69,5 роки, а в 2004 році – різким зниженням до 66,1 року, тобто за 2 роки відбулося зниження цього дуже консервативного показника на 3,4 роки. Хоча у порівнянні із середньосвітовим показником (67,1 рік) він є відносно прийнятним.

Протягом останніх 30 років для людського розвитку України характерні наступні тенденції [1, с.286-387]:

- поступове зменшення загальної чисельності населення країни;
- зменшення очікуваної тривалості життя при народженні;
- зменшення коефіцієнту смертності новонароджених з 22 до 14 та дитячої – з 27 до 18;
- зменшення державних витрат на освіту.

Майже всі тенденції, що були перераховані раніше, негативно впливають і будуть впливати на рівень конкурентоспроможності національної економіки. Все-таки, звернувши увагу на абсолютні показ-

ники людського розвитку, зауважимо, що ІЛР України перевищує середньосвітовий на 3,33% (0,774 для України до 0,741 у світі). Хоча є можливість його росту до рівня

ІЛР розвинених країн, для порівняння: Маврикії останньою входить до країн з високим рівнем людського потенціалу має 63 місце за рейтингом і значення ІЛР 0,800.

Таблиця 1

Індекс людського розвитку у 2004 році [1, с.286]

Місце	Країна, регіон	Загальний ІЛР	Тривалість життя, років	Грамотність дорослих, %	Валове охоплення навчанням, %	ВВП на душу населення по ПКС, дол.США
77	Україна	0,774	66,1	99,4	85	6394
	Світ	0,741	67,3	-	67	8833
	ОЕСР	0,923	77,8	-	89	27571
	СНД, Східна і Центр. Європа	0,802	68,2	99,2	83	8802
	Країни, що розвиваються	0,679	65,2	78,9	63	4775

Таким чином, ми можемо стверджувати, що забезпечення конкурентоспроможності національної економіки повинно стати пріоритетною метою соціально-економічного розвитку країни. Проведене дослідження доказує, що в сучасних умовах підвищення конкурентоспроможності національної економіки можливо через розвиток людського капіталу, а саме через:

- створення якісних робочих місць та сприяння інтелектуалізації людського капіталу;
- перехід до пріоритетного фінансування системстворюючих сфер людського капіталу – науки, освіти, охорони здоров'я;
- активізацію інноваційної діяльності людини на всіх рівнях;
- збільшення доходів населення та інвестицій в людський капітал;
- виховання у людини потреби постійного самовдосконалення;
- проведення державної політики, здатної поступово зменшувати обсяги прямих втрат людського капіталу внаслідок міграції.

Література

1. Доклад о развитии человека 2006. Что кроется за нехваткой воды: власть, бедность и глобальный кризис водных ресурсов / Пер. с англ. – М.: Издательство «Весь мир», 2006. – 440с.
 2. Економічна енциклопедія. – К.: Вид. центр «Академія», 2000. – 1289с.

3. Звіт про глобальну конкурентоспроможність 2006-2007. – www.weforum.org
 4. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації: Монографія. / за ред. Я.А.Жаліло. – К.: НІСД, 2005. – 385с.
 5. Міжнародні економічні відносини / А.С.Філіпенко, С.Я.Боринець, В.А. Вергун та ін. – К.: Либідь, 1992. – 352с.
 6. Основы внешнеэкономических знаний./ Под ред. И.П.Фаминского. – М.: Международный. отношения, 1990. – 607с.
 7. Осовська Г.В., Осовський О.А. Менеджмент організацій.. – К.: Кондор, 2005. – 860с.
 8. Полунєєв Ю. Конкурентоспроможність як національна ідея. // Україна конкурентна. – 2006. – Вип. 2. – С.4.
 9. Портер М. Международная конкуренция / Пер. с англ.. – М.: Международные отношения, 1993. – 896с.
 10. Стратегія економічного і соціального розвитку (2004-2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції» / авт. кол.: А.С.Гальчинський, В.М.Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, Мін-во економіки та з питань європ. інтеграції України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416с.
 11. Sachs J. Press Releses. – WEF, 1999. – <http://www.weforum.org>.
 12. World Competitiveness Yearbook. – IMD, 1999. – <http://www.imd.org>.

Статья поступила в редакцию 30.08.2007